

VÁRALLYAY GYULA

SKORPIÓ

■ Kimerülten érkeztek Dacca repülőterére kora délután. Előző nap este óta úton voltak Beirútból, éjszaka át kellett szállniuk Abu Dhabiban, de sokat kellett várni a Brit Légitársaság csatlakozására. Ott sem volt még akkoriban légkondi a váróteremben, így mozdulatlanul ülve is csurgott róluk az izzadság, feszengtek, ke-resték helyüket, hűsítésre ivóvizet találtak, s közben elmerengtek azon, vajon milyen lehet a muzulmán Kelet-Pakisztán, mely hat évvel később Bangladesh néven lett független.

Ázsiában és muzulmán országban soha nem jártak. A férj fél évre leszerződött egy nagy amerikai mérnöki konzultáns irodával San Diegóban, egy új autótúr burkolatának megtervezésére, Daccától a Gangesz folyó partjáig. Felesége ugyan sokat repült mint légiutas-kísérő a braziliai Varig légitársasággal, de csupán Amerikába és Európába jutott el. Itt ismeretlen terepen landoltak mindketten.

A monszun szél és esőzés előtti, párás forróság fogadta őket a helyi repülőtér primitív, kis terminálépületében. Ezt még a britek építhették a második világháború előtt. Az olykor elhúzódó várakozást a monszunra magas légnyomás, kíméletlen fejfájások, vérnyomásproblémák és feszült idegesség jellemezik. Ilyenkor minden még lassúbb, az emberek a szokottnál is türelmetlenebbek, deprimáltak. Ahogy az utasok kiszálltak a gépből, mindenki nyomult, tolakodott a mellette levő elé, mintha valami rájuk zúduló életveszély elől menekülnének, pedig csupán útleveleiket akarták ellenőriztetni, hogy csomagjaikhoz jussanak. Az útlevélezés igen lassú volt, a határőr vízumuk mellé komótosan nyomta oda a pecsétet, és tintával írta be érkezésük dátumát: 1965. június 19. Megkönnyebbülték, amikor rájuk került a sor. Lassan ellepték az utasok a következő nagy termet is, de hiába tolakodtak, csomagjuk még sehol. Különösen idegtépő a várakozás, mikor negyedórák óráknak tűnnek, s a csepegő izzadság még jobban feszíti a hangulatot. Körös-körül a váróban minden piszkos, a falak itt-ott szinte feketék lettek mosatlan kezektől, ragacsos ételmaradéktól, és a tömegek által rágcsált, bételdióból készített nyálás stimulánstól.

Végül rongyosan öltözött hordárok jelentek meg, cipelték a csomagokat. Az összevisszaságban hosszan keresgélve megtalálták mind a négyet, amit hoztak hat hónapra.

A vámós öt példányban adott egy három oldalas ívet, amit ki kellett tölteni mindkettőjüknek. Indigópapír nem volt, a papír hozzáragadt izzadt karjukhoz, amint skrupulózusan hozzáláttak a feladathoz. Nem tudták elképzelni, hogy a nyirkos lapokat hetek-hónapok után, mikor már egymáshoz ragadnak az irattárban, bárki valaha is keresné vagy megtalálná. Még akkor sem, ha szükség lenne rá – különösen akkor nem. Aztán látták, nem lesz a vámosnak ideje mindenki papírját leellenőrizni. Ezért felgyorsították az iramot és összezsápták az egészet, mindent átadtak, így közel egy órán belül megkapták csomagjaikat, de az ívek két példányát is visszakapták: „Ezek az önök irattárába tartoznak”, szölt nyájasan a vámós. Majdnem magpukkadtak a dühtől.

Útban a nyugatiak számára egyetlen elfogadható szálló, a Shabag Hotel felé, a férj még egyszer visszagondolt a brit főmérnök eligazítására San Diegóban. Érkezésük körülményei mindenben megerősítették a főmérnök intelmeit. Egyik figyelmeltetése a Shabag Hotelről szinte mindent összefoglal: mondta, ő mindig a legfelső emeleten kér szobát, mert az utolsó emelet egy háború utáni ráépítés, ezért a fürdőszobák ott tisztábbak. Magát dorgálta a férj ezek után, hogyan lehettek meg a sötét, csillogóan piszkos falak a reptéri váróban, hiszen a daccai reptér kevés nemzetközi forgalmat bonyolított le, az utasok zöme pedig bengáli és pakisztáni volt.

Be a városba az Airport Road vezetett, melynek mindkét oldalán hajléktalan emberek éltek. Csecsemőkkel, gyerekekkel, kacatokkal, tető nélkül a fejük felett, ijesztő körülmények között, nyomorúságos szegénységben, ahol szinte az élet minden mozzanatát megélték, olykor anyák szültek a szabad ég alatt, agg férfiak és nők elhaltak, mások dulakodtak, hogy ennivalóhoz jussanak – ahogy itt az élet rendje zajlott évezredek óta. A túlélők acéllá keményedtek a harcban. Mikor beindul a monszun, a legtöbb hajléktalan elmenekül, ha tud, valahol meghúzódik. Vízfüggöny ömlik alá, miután megjött a szezon, gyakran olyan sűrű a felhőszakadás, hogy az autók leállnak, mert a sofőr egy méterre sem lát – akár mint erős éjszakai ködben egy igen magas szoroson a svájci havasokban.

Szolgálati autójával körözve a városban, több helyen találtak hasonló, bár sehol sem olyan drámai körülményeket, mint az Airport Roadon. Amerre mentek, főleg ottlétük elején, európai szemmel szinte mindenütt megrázó élményekkel szembesültek. Lassan megértették, miért ismeretlen errefelé a mosoly, általános a keserűség, gyűlölet és irigység a mindennapos élet-halál harc közepette. A betegség, járvány és időjárás sújtotta vidéken a túlélés a cél. Olyan sok áldozat hullt el, hogy megszokták: igen alacsony az emberi élet értéke errefelé.

Közben a szállodában kellett maradniuk, amíg rá nem találtak egy német mérnök berendezett kertes házára, személyzettel együtt. Dhanmondi akkoriban még a legmodernebb városrész volt, a külföldiek kedvelt lakhelye, ahonnan a Siemens mérnöke éppen három hónapos otthoni vakációra indult. Nishan, a szakács volt a főnök, egy takarító, kertész, portás, éjjeliőr és besegítő mindenek voltak beosztottjai. Ők minden tennivalót elláttak a házban, a bevásárlás, étkezés és takarítás, valamint a kertben, a gyomtalantás és virágok ápolása terén. A hallatlan sok szúnyog, pók és rovar miatt az akkor még közhasználatú méreggel, a DDT-vel bespriccellték a hálószobát minden este.

Amint beköltöztek Dhanmondiba, vacsora előtt a ház lapos tetején feleségével várták a monszunt. Sörrel vagy whiskyvel, mert az enyhítette a fejfájást, a feszítő és szorongó közérzetet.

Az óvárosban voltak elegánsabb ékszerüzletek is, ahova gyöngyhalászok hoztak rózsaszínű gyöngyöket, ami itteni specialitás, igen mélyről, búvárruházat nélkül, tüdejük és életük kockáztatásával tudják csak felhozni. Jó piaca volt ennek a ritka gyöngynek, különösen, ha garantáltan valódi volt, a tenger mélyéről. Kicsit odébb, az óváros mögött volt az európai temető. Figyelmes látogatók rögtön észrevették, a sírköveken a születés, gyarmati földre való érkezés és halálozás három dátuma volt bevéve – és az időkülönbség a két utóbbi között mindig sokkal rövidebb volt, mint az első és második között. Pusztító trópusi betegségek és járványok az angol gyarmatvilágban erős indíttatást adtak a brit orvostudománynak a sikeres gyógyításra. Így lett idővel világhírű a London School of

Higiene and Tropical Medicine Egyetem – Londonban egy kőhajításnyira a British Library mögött.

Külföldiek is bejártak a városba, munka után. Nagyobb üzletekben keresték a szindús selymet vagy finom pamutanyagot, hogy varrónőkkel szárít csináltassanak maguknak a nők, ami nem csak elegáns női ruházat, de csupán a fejet és alsó kart hagyja szabadon, ami egy muzulmán országban előnyös.

Amint kiléptek a járdára, vigyázni kellett, mert mindenféle beteg, leprás ember nyúlkaft feléjük, könyörögve alamizsnáért, amit errefelé bakshisnak hívnak. Gyakran megnyomorított gyerekek is szaladgáltak, s bakshist kunyeráltak, rángatni próbálták a külföldiek nadrágját, hiszen pénzt kellett hazavinniök. Újonnan érkezett európai még adott egy-két rúpiát, de hamarosan le kellett gyűrnie belső mardosását, és semmit nem adni koldusok százainak, akik mindenütt megkörnyékeztek a külföldieket.

Viszont még ebben a deprimáló légkörben is voltak megható, boldogító élmények. Itt-ott megjelent egy rosszul táplált sovány gyermek, akinek nagy kerek sötét szemei vágyakozón keresték az életet, a reményt, és a vonzódást valami jobb, emberibb és boldogítóbb után, valószínűleg azt az emberi szeretetet, amit soha meg sem éltek. Hiszen errefelé a gyermek nem áldás volt, már a legfiatalabb kortól dolgoztatták és használták őket, vagy testi megnyomorítás lett a sorsuk, hogy járjanak kéregetni. De mégis akadtak nagy, kerek, sötét szemű gyerekek, akikből gyakran előjött a lappangó, nemes emberi jóság, a gyerekkor életszeretete, a játékok iránti vágyakozás – szinte szembeszállva az elcsüggesztő, levert étellel, ami körülvette őket.

Ezeknek a gyerekeknek a szemei melegen kacsintottak ki, szépséget sugároztak – bár azt csak valami különleges hullámhosszon lehetett észlelni, amire sokan nem voltak alkalmasak, a külföldiek között sem.

Szépség rejlett persze az egzotikus trópusi természetben is, az állatvilág és növényzet élénk, színes sugárzásaiban, ahol emberi szegénység és nyomor nem csúfítja a látványt.

Gyakran ki kellett szállnia a felújítandó autótú végére, a Gangesz partján, Ariccha falu mellett. Lenyűgöző volt a természet elemi ereje a monszun áradása idején. Egy héttel később, mikor visszajöttek, már nem volt sehoh a parton az a homokemelkedés, ahol hűsítőket árultak egy bódéból. A feldagadt Gangesz vize mindent elsodort, a part már nyolc-tíz méterrel beljebb volt. Megrendítő látvány kellett legyen egy magyar számára, aki valószínűleg a tengert se látta életében. Elgondolkodott, vajon az itteni körülmények között létrejöhetett volna-e a mediterrán klímában kialakult görög-római kultúra – az európai civilizáció bölcsője, vagy annak egy ázsiai megfelelője. Úgy tűnt neki, erre inkább biztonságosabb vidékeken volt lehetőség Ázsiában.

A közel két órás Dacca-Aricha úton volt ideje elbeszélgetni a laboratórium vezetőjével, a sofőrjével. Sok mindent tudott meg tőle, ami viszont valóban megrázó volt, amint látta, hogy az úton a sofőr lelassított, egyik oldalról a másikra kacsaringózott, mert a jeppel megpróbált elgázolni egy kóbor kutyát. Az elsőt nem, de a másodikat már sikerült elkapnia, és meglepéssel, vigyorogva nyugtázta sikerét.

San Diegóból jött felügyeletre a brit főmérnök, különösen érdekelte az útburkolat tervezése. Sokat dolgoztak együtt a főmérnökkel, kimentek Arichába is, átvették az agyagból igen magas hővel hirtelen üvegesített zúzalék próba-égetése-

inek eredményeit is. Minden rendben haladt, így esténként az iroda több mérnökével és feleségeikkel együtt vacsoráztak, söröztek, majd whiskyt ittak egyikük házában. Sok minden terítékre került.

Valaki mesélte, hogy Dr. Hawkinst, a brit orvost, aki már harmincöt éve itt élt, mindenki ismerte, még a helybéliek is, akik közül sokat ingyenesen kezelte. Dhanmondiban lakott, egy éjszaka spiccesen hajtott haza, és becsúszott egy árokba. Rögtön megjelent egy-két ember, akik ismerték, és elkezdtek segíteni, hogy kihúzzák. Pár percen belül, az éj közepén, emberek tucatjai jelentek meg, a nekivadult tömeg meg akarta lincselni az orvost, végül dulakodás lett a kelet-pakisztániak között, hogy megmentsék.

Tudott dolog volt, a mérnököt és nejét is előkészítették az irodában, hogy ha baleset történik, a tömeg lincsel. A helyszínről azonnal el kell menekülni, még akkor is, ha valakit elgázoltak. Majd az irodából elkísérik őket a rendőrségre, ahol elfogadják a baleset későbbi bejelentését. Az utak két oldalán gyalogosok tömege közlekedett, és igen gyakori volt, hogy valaki hirtelen átszaladt az úton. Még egy lassan vezető autó sem tudott időben fékezni. Nagy volt egy baleset kockázata, még gyorsan sem kellett hajtani.

Sok értékes megfigyelése volt a daccai életről a feleségeknek. Neje arról beszélt, szembeötlő, hogy errefelé az emberi élet igazán nem ér sokat, pedig még Európa gyilkos századát is pozitívabban értékelte André Malraux pesszimizmusa: „Egy élet nem ér semmit, de semmi nem ér annyit, mint egy élet...”

Szóba került, hogy a magas hőfokon elért üvegesítésre felvett mérnök magyar volt, az 1956-os forradalom után menekült Nyugatra és került Amerikába. Fellevenítettek több korabeli történetet, hiszen akkoriban európaiak és amerikaiak még emlékeztek 1956-ra. Majd a főmérnök kezdett mesélni a világháború alatt, fiatal angol tisztként, Bengálban átélt élményeiről, ahol 1943-ban éhínség volt és közel hárommillió ember pusztult el. Calcuttában kezdte szolgálatát, ahol egy este a vasúti pályaudvaron járt, ahol egész tömeg csont-és-bőr embert látott a peronokon, az állomásépület körül, megrázó állapotban. Bement az állomásfőnök irodájába, és szinte felelősségre vonva kérdezte, mit tudna tenni, hogy segítsen ezeken a szerencsétlen embereken. A bengáli vasutas kimért, rideg hangon magyarázta a fiatal tisztnek, hogy semmit sem akar tenni, neki csak egy feladata maradt, és pedig az, hogy időnként nézzék meg őket, mert akik meghaltak, azokat kötelességük elszállíttatni az állomás területéről. Accha, hát így, fiatalúr, fejezte be cinikus hangon az állomásfőnök.

Több mint húsz év távlatából már látta, ez volt bengáli szolgálata „tűzkereszt-sége”, ugyan később is szembesültek úton-útfélen a sors kegyetlen és értelmetlen csapásaival, amelyek egy életre szóló traumatikus hatással voltak egy fiatal európaire, bármennyire is előkészítették őket a gyarmati világ európaiak számára gyakran kegyetlen életkörülményeire.

Az este már haladt, iszogattak, mikor egyikük mesélni kezdett egy békáról, amelyik elhatározta, hogy átússza a Gangesz vizét, de amint elindult, egyszer csak egy skorpió szállott a hátára. A béka kétségbeesve rimánkodott a skorpiónak, nehogy beleszúrja mérgét, mert akkor mindkettő ott pusztulna a tengernyi víz kellős közepén. A skorpió megnyugtatta a békát, ne féljen. Lassan úszott a béka, tartogatva erejét a hosszú útra, hogy a másik oldalon biztonságban érjenek partra. Hirtelen érezte, a skorpió a potroha fullánkját beléeresztette, s rögtön kezdte érezni a mérgező bénító hatását.

A béka felkiáltott: „Skorpió, mi értelme volt ennek, miért tetted ezt? Most mindketten itt leljük vesztünket!” „Béka, válaszolt a skorpió, ne felejtsd, itt Kelet-Pakisztánban vagyunk, ezért!”

Ötvenöt évvel ezelőtt nem gondolta volna, hogy máig emlékezni fog az akkor vicces magyarázatnak szánt történetre, illetve annak valós, örökérvényű üzenetére.

Washington, 2021. január 21.

